

СИДРЕЊЕ *

Стивен Хол

Писање у архитектури даје само несигуран одраз неке очигледности; пре је ствар у тишини без речи, јер тада су највеће шансе да се стрмоглавимо у ту област састављену од простора, светла и материје коју називамо архитектура. Иако не пружају архитектонски доказ, речи ипак представљају став. Дело је ту да преузме терет, када речи више не могу. Речи су путокази; заједно, они стварају мапу архитектонских намера.

Овде је реч о неколико извучених мисли које су, током претходних десет година, служили као катализатори у пројектима који следе.

СИДРЕЊЕ. Архитектура је везана за окружење. За разлику од музике, сликарства, вајарства и књижевности, грађење је уплетено у место. Место је више од обичне компоненте концепта једног објекта. Оно је његов физички и метафизички фундамент.

Разумевање функционалних аспеката места и објекта, визура, углова пада сунчевих зрака, ветрова и прилаза, чини „физику“, која од архитектуре захтева метафизику. Кроз тај спој, проширени мотив, зграда је више од нечег просто дизајнираног за неку локацију.

Сједињавањем са местом и разумевањем његове посебности, зграда надмашује основне физичке и функционалне захтеве. Архитектура није ту да се наметне једном пејзажу, већ да га објасни. Расветљавање места не значи просто пресликавање контекста; да бисмо открили особину једног места не морамо потврдити њено присуство. Тиме се могу прекинути укоренењени начини посматрања.

Архитектура и место би требало да буду повезани искуствено, метафизички, поетски.

Када архитектонско дело успешно споји грађење и окружење, јавља се *треће стање*. У овом трећем смислу, денотација и конотација се сједињују; израз је повезан са идејом која је припојена месту. Сугестивно и подракумевано су два аспекта једне намере.

Зграда има једно место. У оваквој ситуацији њене намере су уједињене. Објекат и место зависе једно од другог од самих почетака архитектуре. У прошлости, та веза се огледала у свесним намерама као што су коришћење локалних материјала или вештина, или повезивањем места са историјским догађајима или митовима. Данас се веза између места и архитектуре мора тражити у новим начинима, који су компатибилни савременим принципима грађења.

Идеје које настану из првог утиска о месту, везе међу иницијелним мислима, или преиспитивање постојеће топографије могу постати полазиште за стварање. Овај начин стварања оријентисан је ка релативном посматрању простора, што је супротно од универзалног посматрања. Архитектура је надоградња; промена која успоставља апсолутни смисао у односу на место. Чак и када је нов објекат инверзија затченог стања, његова је намера да прикаже један аспект, или укаже на одређени смисао који разликује то место од универзалног простора. Идеал постоји кроз специфичности.

Док стојите у дворишту манастира у Уксмалу (Uxmal), време је транспарентно, функција непозната. Путања сунца у савршеном односу са архитектуром. Кадрирани погледи усмерени ка далеким брдима. Силазите кроз стадион, пењете се „Кућом Корњача“ и гледате опет ка великом игралишту - доживљај надмашује архитектонску лепоту. Архитектура и место су феноменолошки повезани.

У Салк институту архитектке Луја Кана, постоји доба дана када се сунчеви зраци које рефлектује океан спајају са светлом које рефлектује вода из канала који симетрично дели централно двориште на два дела. Океан и двориште се спајају у сунчевој светлости коју рефлектују. Архитектура и природа се спајају у метафизици места.

У великим пространствима плодних равница Орегона, неправилна форма прионула је уз ивицу Бенедиктовог манастира на планини Анђела. (Benedictine Monastery on Mt. Angel). Прилазећи из баште манастира на врху брда, она изгледа као ниска једноспратна кућа скромног значаја. Ођедном, она се разоткрива у ерупцији простора који се распршује на доле и на горе, слободно спојен са превртљивом панорамом неба и земље. Алто је савладао ивице манастирског платоа и створио узвишене каскаде за учење и контемплацију. Вредност архитектуре је спојена са вредностима и смислом њене ситуације.

Велики храмови Исе у Јапану се премештају сваких двадесет година на суседну локацију; сваки храм има два места. Од IV века п.н.е. овај религијски чин има тајанствену моћ која се манифестује на слободном земљишту са каменом подлогом које је спремно да прихвати храм за наредних двадесет година. Време и место су даље спојени кроз Сакаки-папирне орнаменте који висе на капијама и оградама и који се замењују сваких десет дана.

Кућа Адалберта Либера Малапарте-а на Каприју стоји као тајанствени пример склада простора, светла и времена. Њени једноставни зидови се стапају са стенама и литицама и рађају се из Медитерана као чудна платформа која се нуди сунцу. Без стила, скоро и без уочљивих фасада она се везује за место превазилазећи време.

ИДЕЈА И ФЕНОМЕН. Суштина архитектонског дела је органска веза између концепта и форме. Делови се не могу одузимати и додавати без нарушавања основних карактеристика. Концепт, било да представља јасан, рационалан став, или субјективну представу, увек успоставља неки ред, поље истраживања, ограничени принцип.

У оквиру доживљаја о изграђеном објекту, организовање ставова је нит која спаја различите сегменте са јасним намерама. Иако је доживљај у простору дефинисаним делимично транспарентним стакленим панелима који рефлектују светлост чулно искуство које се не може свести на одређени установљени концепт, та неизрецивост није јаз између концепта и феномена већ само спектар у коме се различити закључци укрштају.

Испреплетаност идеје и феномена постаје уочљива када је објекат реализован. Пре почетка, архитектонски метафизички скелет времена, светла, простора и материје остаје неуређен. Варијанте за композицију су отворене: линија, раван, волумен и пропорција ишчекују да буду активирани. Када су место, култура и програм одређени идеја може бити формирана. И даље, идеја је само концепција.

Транспарентност опне, монотонно окречени зидови, сјајна рефлексивна непровидног стакла и зрак сунчеве светлости заплетени су у мрежи реципрочних односа који чине одређени доживљај места. Материјали се лепе за посматрачева чула пружајући информацију која нас пребацује са чула вида на чуло додира. Од линеарности, конкавности и транспаренције, до чврстоће, еластичности и влажности, царство чулности се отвара.

Архитектура материје и тактилности тежи „поетици откривања“ (Мартин Хајдегер), која захтева столарско надахнуће. Детаљ, та поетика откривања, представља узајамно деловање несклада у ситној размери и склада у крупној размери. Вертикална упорност масивног зида је прекинута усамљеним и минијатурним предметом који моментално додељује размеру и открива материјал и материју.

Слично томе, просторно искуство, паралакса, или перспективна варка која се јавља кретањем кроз просторе који се преклапају и који су дефинисани пуним телима и процепима, отвара феномен просторних поља. Доживљај простора из одређене тачке гледања представља спрегу између спољашњег простора и чула вида. Очна дупља постаје архитектонска позиција која се темељи у феномену просторног доживљаја и која мора бити усклађена са концептом и његовим непостојањем у простору.

Можемо поставити бескрајно перспективних слика из бескрајно тачки гледања да бисмо утврдили просторно поље феномена једног архитектонског дела.

Простор остаје у заборау без светла. Сенка и полусенка, различити извори светлости, провидност, транспаренција и прозачност, стања рефлексије и преламања преплићу се како би дефинисали и редефинисали простор. Светлост чини простор променљивим, градећи неку врсту огледа на пољу доживљаја. То што мало жутог светла може донети простом, празном простору, или шта параболична сенка чини белом зиду представља психолошко и узвишено поље феномена архитектуре.

Ако посматрамо да склад (идеја) представља спољашњу перцепцију, и да феномен (дживљај) представља унутрашњу перцепцију, онда у физичком смислу спољашња и унутрашња перцепција морају бити испреплетане. Овако гледано, доживљај неке појаве је материјал за закључивање који спаја концепт и осећање. Објективно и Субјективно се уједињују. Спољашња перцепција (интелект) и унутрашња перцепција (чула) се синтетичу у усклађивању простора, светлости и материјала.

Архитектонска намера је рад кроз појаве које иницира идеја. Стварањем схватамо да је идеја само зачетак проширења у појаву. Осећања подстакнута доживљајем постају јасно уочљива у прављењу архитектуре. Било да се огледају у јединству концепта и осећања, или преплитању идеје и појаве, надамо се уједињењу интелекта и осећања, прецизности и душе.

ПРОТОЕЛЕМЕНТИ АРХИТЕКТУРЕ (ОТВОРЕНИ ЈЕЗИК). Отворени речник модерне архитектуре може бити обогаћиван било којим елементом композиције, формом, методом или геометријом. Ситуација моментално поставља ограничења. Пре места, чак и пре културе, опипљив речник архитектонских елемената остаје отворен. Представљам вам прелеп потенцијал: *протоелементе* архитектуре.

Протоелементи: могуће комбинације линија, равни и волумена у простору остају неповезане, трансисторијске и транскултуралне. Они плутају негде у пољу зачетка форме, без гравитације, али су свакако претеча конкретне архитектонске форме. Постоје транскултурални и трансисторијски елементи који су заједнички архитектури античког Рима и јапанског Кјота из тог доба. Ти елементи су фундаментални геометријски прописи заједнички старом Египту и високој Готици, или рационализму двадесетог века и експресионизму.

Линије: травке, шибље и грање, пукотина у земљи, у леду, жиле на листу, годови, паукова мрежа, коса, набори у песку... Запањујући камени орнаменти (патерни на розетама, прозорима...) на Капели Краљевог колеџа (King's College Chapel), на Вестминстерској Опатији, или на Глоучестерској катедрали (Gloucester). Линеарност челичних елемената Пакстонове Кристалне Палате...

Равни: траке морских алги, палмино лишће, купус, седименти, стене, слонове уши, водене површине, крила, перје, папирус... Архитектура

равних зидова старог Египта; храм у Луксору. Задивљујућа, узвишена, поетична планарност Терањијеве куће Ђулијани-Фриђерио (Giuliani - Frigerio) или Ритвелдове куће Шредер (Schreder House).

Волумени: љуска пужа, бундева, лубенице, дебла, ледени гребени, кристали, кактуси, планете. Волуметријска снага архитектуре Старог Рима, камени бубњеви, Цестијева пирамида, или романски волумени у ентеријеру катедрале Св. Фронта у Перигеу (St. Front at Perigueh).

Отворени језик, проширење архитектонског поља је аналогно асортиману композиција у модерној музици. Баш као што студент музике проучава разне варијације и структуре у композицији, тако и студент архитектуре мора изградити склоности за композицију која је другачија од укоренеог начина посматрања. Комбинација тонова у једној хармоничној целини, или дисонанца која рефлектује другу страну консонанце имају своје паралеле у архитектури. Ако музика више не зависи од доследности одређеном систему вредности класичног тоналитета, наш музички опсег је проширен. У проучавању композиције у архитектури можемо исто тако тражити начине за проширење, али морамо остати отворени према неизбежним лимитима које дефинише појединачни случај, или појединачно место.

ИДЕОЛОГИЈА vs. ИДЕЈА. Опште теорије архитектуре су ограничене на основни проблем; другим речима, ако је одређена теорија тачна, онда су све остале теорије нетачне. Плурализам, са друге стране, води ка емпиријској архитектури. Трећа могућност, потенцијално еластична али и ограничавајућа, јесте усвајање лимитираног концепта. Време, култура, програм, и место су конкретни фактори из којих се може развити организована идеја. Одређени концепт се може развити као тачан склад, који не поштује опште тврдње ни једне идеологије.

Теорија архитектуре која води у систем размишљања и прављење објеката има, у својој основи, низ чврстих ставова који конституишу идеологију. Идеологија је евидентна у сваком пројекту који је доследан некој општој теорији. Насупрот тога, архитектура базирана на лимитираном концепту почиње различитошћу и варијацијом. Она осветљава сингуларност и специфичност ситуације.

Принципи пропорције или разматрање ритма и бројева се не поништавају ако се крене од лимитирајућег концепта. Општи принципи архитектонске композиције заузимају подређену позицију у оквиру организовања идеје. „Универзално ка специфичном” бива изврнуто у „специфично ка универзалном”.

Критичар ће посматрати да је ова стратегија извртања и сама по себи идеологија. То овог пута није била намера, али чак и да је тако, то би била теорија која се увек мења, теорија Црног лабуда, променљива и непредвидива. То би била идеологија која пориче хомогеност

прихваћеног величањем посебности, слично природним законима разноврсности. Ако је то теорија, то је теорија која допушта архитектури необичне и мистериозне потезе, надајући се оригиналном и јединственом значењу сваког места. Њен циљ је варијација, прецизност и величање тренутно непознатог.

Не видимо оне стране ствари које су нам најважније управо због њихове јасноће и присности.

Л. Витгенштајн

*есеј **Steven Holl: Anchoring**
из *Steven Holl: Anchoring / Selected Projects 1975 – 1991.*
New York: Princeton Architectural Press, 1991. pp 9

превод Небојша Стевановић